

Jan Firbas se vždy hlásil k učení zakladatele české anglistiky a jejího prvního profesora na Univerzitě Karlově Viléma Mathesia a k učení Pražské školy. Mathesiovy poznatky o větě tvůrčím způsobem rozvinul. Díky Firbasovým studiím se dostaly termíny *theme* a *rheme* do nového vydání velkého oxfordského slovníku, kde v příkladech najdeme i termín *functional sentence perspective*. Tento termín, částečně inspirovaný Mathesiovým německým termínem Satzperspektive, zavedl Jan Firbas jako překlad českého termínu aktuální členění větné.

Soustředění se na problematiku věty neznamenovalo zúžení Firbasových lingvistických obzorů. Jeho přehled o lingvistice naší i světové byl pro nás zdrojem mnohých poučení. Vedle práce teoretické musíme připomenout jeho praktický jazyk, jeho angličtinu – a němčinu – těžko rozeznatelnou od rodilých mluvčích, a musíme také připomenout jeho výuku praktického jazyka na začátku jeho učitelského působení. Začal se také učit japonsky, zřejmě protože japonština má velmi zajímavý prvek *wa*, ale japonština mu zabírala čas nutný pro práci vědeckou, a tak musel skončit.

Konečně nemůžeme se nezmínit o Firbasově smyslu pro humor, o jeho vypravěčském umění a řečnických výkonech. Přednášel vždy zpaměti, nejenom ve výuce, ale i na konferencích a kongresech.

Nakonec jenom zopakuji to, co jste již jednou slyšeli: 5. května 2000 odešel otec rodiny, pracovitý badatel, významný český anglista a lingvista, vynikající učitel a skromný, zásadový a laskavý člověk.

PhDr. Jana Chamonikolasová, PhD.

Jana Firbas v zrcadle své práce

S Janem Firbasem jsem se poprvé setkala před více než dvaceti lety jako studentka Katedry anglistiky Filozofické fakulty v Brně. Zaujal mne jeho funkční přístup ke studiu jazyka a ucelenost jeho teorie aktuálního členění větného, pro které používal termín funkční větná perspektiva. Pod Firbasovým vedením jsem psala diplomovou práci a později, během svého působení na katedře anglistiky, i doktorskou disertaci. Jana Firbase jsem tedy poznala jako učitele,

konzultanta i kolegu. Ráda vzpomínám na všechny chvíle, které jsem měla možnost strávit v jeho přítomnosti, a navždy se mi vryly do paměti některé pozoruhodné rysy jeho osobnosti.

Jan Firbas byl především velmi skromný člověk. Svému okolí nikdy ani v nejmenším nedával najevo svou intelektuální či morální převahu. Vždy spíše naslouchal problémům svých bližních a snažil se napomoci jejich řešení. Už proto na něj nikdo z jeho mladších kolegů nemůže nikdy zapomenout. Ve svém příspěvku bych se však chtěla věnovat tomu, jak se jeho postoje a povahové rysy promítly do jeho práce.

Jan Firbas věnoval výzkumu jazyka veškerou svou energii a volný čas. Usiloval o co nejhlubší poznání procesu jazykové komunikace a co nejpresnější popis svých pozorování a závěrů. Usiloval o to, aby čtenář jeho teorii dokonale pochopil a přijal. Odmítal ukvapené závěry založené na povrchní znalosti problému. Úzkostná obava z nepochopení a mylné interpretace ho nutily k neustálému zpřesňování pojmů a definic. K precizním formulacím vedl i svoje žáky. Byl velmi pečlivým konzultantem a vedoucím vědeckých prací. Práce podrobně četl a promýšlel. Vzpomínám si, že text mé disertace mi postupně písemně opoznámkoval tak podrobně, že jeho komentář byl mnohdy několikanásobně delší než pasáž mého textu, ke které odkazoval. Podrobné písemné poznámky pak ještě při konzultaci doplnil dalším ústním komentářem.

Firbasova snaha o přesnost vyjadřování byla úzce spjata se snahou o objektivitu při posuzování zkoumaných jevů. Jedním z mnoha dokladů Firbasova objektivního přístupu k jazyku je jeho pojetí kontextové zapojenosti. Ve Firbasově teorii funkční větné perspektivy jsou kontextově zapojeny pouze ty jazykové jednotky, které odkazují ke skutečnostem, jevům nebo objektům explicitně zmíněným v bezprostředně předcházejícím textu nebo jednoznačně přítomným v bezprostředně relevantním situačním kontextu. Firbas se svým pojetím kontextové zapojenosti liší od většiny ostatních funkčních lingvistů, kteří kromě objektivního kontextu zohledňují i subjektivní postoje mluvčího nebo posluchače. Firbas nepopírá, že jazyková komunikace je determinována procesy probíhajícími ve vědomí účastníků komunikace, ale o obsahu jejich vědomí odmítá spekulovat.

vat a zůstává nestranným pozorovatelem objektivně existujícího jazykového materiálu.

Posledním pozoruhodným rysem osobnosti Jana Firbase, o kterém bych se chtěla zmínit, byla jeho úcta k vědeckým kapacitám a velkorysost k případným nepřesnostem v jejich jinak ucelených systémech. Profesor Vilém Mathesius zastával názor, že angličtina je k aktuálnímu členění méně citlivá než čeština. Zdá se, že čeština skutečně signalizuje aktuální členění větné, tj. vlastně rozložení komunikativní prominence ve větě, výraznějšími prostředky než angličtina. Český slovosled je totiž definován snahou řadit jazykové jednotky lineárně od nejméně prominentních k nejprominentnějším a nejdynamičtějším jednotkám vyjadřujícím jádro sdělení. Anglický slovosled je silně gramatikalizovaný a mluvčí angličtiny jsou za určitých okolností nuceni uvést nejdynamičtější jednotku v jiné než koncové pozici, mnohdy i na začátku věty. Jan Firbas však četnými srovnávacími studii dokázal, že slovosledná pozice je jen jedním ze signálů komunikativní prominence a že za stejných kontextových, sémantických a prozodických podmínek jsou anglická a česká věta z hlediska aktuálního členění ekvivalentní, i když jsou slovosledně odlišné. Jan Firbas tedy prakticky Mathesiovo tvrzení o menší citlivosti angličtiny k aktuálnímu členění vyvrátil. Nikdy však nechtěl připustit, že by se „starý pán“ mohl mýlit. Označoval Mathesiovo tvrzení s úctou a vděkem jako jiný pohled na daný problém, malou formulační a koncepční nepřesnost, která ho inspirovala k hlubšímu studiu a poznání jazyka. V tomto a mnoha dalších případech dokázal obhájit své stanovisko s nebývalou tolerancí k alternativním závěrům.

Jan Firbas byl skutečný gentleman v každodenním životě i na poli vědy.